

nutý, i keď nie špecifikované vo formulách vzájomného vzťahu organizmu a prostredia.

Pavlov v druhej prednáške geniálnych Prednášok o činnosti mozgových hemisfér (I. P. Pavlov, *Sebrané spisy* IV, Praha 1952) k tomu analogicky píše: „Stojí teda pred nami ďalšia otázka, otázka vytvárania nového reflexného mechanizmu. Pretože k vytvoreniu nového reflexu dochádza spoľahlivo a ľahko za určitých fyziologických podmienok, čo uvidíme tak isto dnes o niečo neskôr, niet tu dôvodu znepokojovať sa a rozmyšľať o tom, že nepriznáme k vnútornému stavu psa. Pri úplnej znalosti vecí je tento jav úplne v našich rukách, je celkom zákonitý a niet príčiny, prečo by sme ho nepokladali za rovnako fyziologický ako ostatné javy, s ktorými sa fyziológ zaoberá“ (c. d., str. 25).

Objektívna metóda podmienených reflexov dovolila Pavlovovi postaviť geniálny plán, mohli by sme obrazne povedať, obchvatného manévru oblasti subjektívnych obrazov objektívneho sveta: „Ozaj, či vtedy, keď objektívne štúdium vyššieho živočícha, napríklad psa, dospeje na ten stupeň — a k tomu samozrejme dôjde — že fyziológ bude môcť ovládať absolútne presným predvídaním pri všetkých podmienkach správanie sa tohto živočícha, čo ostatne pre samostatné, oddelené jestvovanie jeho subjektívneho stavu, ktorý pochopiteľne jestvuje i u neho, iba že svojský, ako my máme zasa náš, či sa vtedy určite nezmení v našom chápaní činnosť každej živej bytosti, počítajúc v to aj človeka, na jeden nerozdielny celok?“ (*Výbor z diel I. P. Pavlova*, str. 190).

Dosiahnuť cieľ tohto manévru je otázka desiatok rokov práce fyziológov, na ktorej sa môžu zúčastniť aj špecializovaní psychológovia, pretože sa koniec-koncov, ako Pavlov hovoril, „zaoberajú činnosťou jedného a toho istého orgánu“.

B. Valehrach

ZIVOT A UČENIE HERAKLEITA Z EFEZU

Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1954. Z gréckeho originálu preložil, úvod a poznámky napísal dr. Július Špaňár.

Je potešiteľné, že v slovenčine vychádza kniha o živote a diele gréckeho mysliteľa, o ktorom Hegel povedal, že niet jedinej vety v jeho filozofii, ktorú by nebol prevzal do svojej logiky. Engels na mnohých miestach spomína Herakleita a vždy vyzdvihuje najmä jeho bystré dialektické postrehy. Lenin vo svojich *Filozofických zošitoch* zaoberá sa podrobne Herakleitovou filozofiou a tiež veľmi kladne hodnotí jeho živelný materializmus a dialektiku.

Prekladateľ, náš popredný klasický filológ dr. Július Špaňár sa neuspokojil len preložením pravých Herakleitových zlomkov, ale pozbieral všetky zprávy antických autorov týkajúce sa Herakleitovho života a učenia, opatril knihu dôkladným úvodom, poznámkami, abecedným zoznamom mien antických autorov a prehľadnou tabuľkou Diels-Kranzovho a Špaňárovho číslovania. Tak sa dostáva našej verejnosti ucelená kniha o živote, diele a učení tohto gréckeho mysliteľa.

Prekladateľ si prácu rozdelil na nasledujúce časti: na prvom mieste je úvod, v ktorom analyzuje historické súvislosti, triedne a kultúrne pomery spoločnosti, v ktorej Herakleitos žil, a vysvetľuje hlavné myšlienky jeho učenia. Po úvode nasledujú doxografické zprávy, t. j. zprávy rôznych antických autorov o Herakleitovi. Ďalšia časť obsahuje pravé zlomky. Časť C je venovaná autorom, ktorí Herakleita napodobovali, časť D ukazuje filozofické náhľady Herakleitových žiakov Kratyla a Antistena. K tomu dr. Július Špaňár pripojil obsiahle poznámky, abecedný zoznam antických postáv a autorov a prehľadnú tabuľku.

Pri písaní úvodu stál prekladateľ pred ťažkou úlohou. Správny úvod má podať dôkladný rozbor spoločenskej situácie, v ktorej autor žil. Herakleita možno pochopiť len na širokom pozadí hospodárskych, triednych, politických a kultúrnych pomerov vo vtedajšom Grécku. Dr. Július Špaňár zmoenil sa tejto úlohy úspešne. Začína podrobnou analýzou týchto pomerov od VII. storočia pred n. l. až do doby Herakleitovej smrti. Potom pristupuje k interpretácii hlavných pojmov Herakleitovej filozofie — logos, oheň, osud, protiklady, duša.

Nás dnes zaujíma najviac otázka, či je Herakleitov logos hmotnej alebo duchovnej povahy. Dr. Špaňár opierajúc sa o viacerých marxistických bádateľov kloní sa k názoru, že Herakleitov logos je materiálnej povahy. Z celej knihy však vysvitá, že Herakleitos nemal v tejto otázke sám celkom jasno. Nesporné je, že Herakleitos za vtedajšieho stavu techniky, filozofie a vedy nemohol mať rozvinutú a dôkladne rozpracovanú koncepciu logosu, ale že to bolo skôr len tušenie svetového determinizmu. Nesporné je tiež, že z gréckych špekulácií o logose vyvinul sa dnešný pojem zákonitosti.

Dnešnému čitateľovi sú Herakleitove názory hodne vzdialené a ťažko pochopiteľné a dr. Július Špaňár musel urobiť mnoho, aby ich priblížil. Pomerne najurčitejšie sú Herakleitove názory týkajúce sa pohybu sveta — jeho známe výroky, že všetko tečie, dvakrát nevstúpiš do tej istej rieky — kde vyjadril veľmi jasne dialektické chápanie sveta. Na konci úvodu rušivo pôsobí chyby — zaiste tlačové — v písaní mien. Čítame Nietzsche, má byť Nietzsche, niečo nižšie dvakrát sa spomína Russel, má byť Russell.

Časť A obsahujúca doxografické zprávy uvádza zprávy Diogena Laertskeho, Strabóna, Aristotela, Aetia, Platóna a iných gréckych a rímskych autorov o Herakleitovi. Aj keď sa medzi zprávkami nájdu aj anekdoty a zprávy historicky nie celkom spoľahlivé, čitateľ si môže vytvoriť obraz o osobnosti a učení tohto gréckeho mysliteľa. Ako vysvitá aj ďalej z autentických výrokov Herakleitových, mal Herakleitos povýšenecký pomer k ľuďom, k ľudu a k demokracii. Jeho dielo sa v staroveku všeobecne považovalo za temné, t. j. nezrozumiteľné. Prekladateľ nepodáva jednotlivé zprávy podľa abecedného zoznamu antickej literatúry, ako je to v Diels-Kranzovom vydaní, ale uvádza ich vo významových celkoch, týkajúcich sa života, diela a učenia Herakleita.

Časť B obsahuje 130 pravých zlomkov, zaručené pochádzajúcich od Herakleita, a 12 neistých. Táto nám dáva verný obraz jeho filozofie.

Časť C — Ohlasy a napodobenia — prináša ukážky z Hippokratových diel o živobytí a o potrave, v ktorých je mnoho myšlienok o zmene a protikladoch. Ďalej sú to jamby Skytina z Teu, úryvok z básne Kleantesa a dialóg Lukiana. Lukianos ukazuje tu Herakleita ako mysliteľa zataženého beznádejným pesimizmom a agnosticizmom.

V časti D sú zprávy o dvoch herakleitovcoch — Kratylovi a Antistenovi. Kratylos je tu vykreslený (najmä v Platónovom dialógu) ako mysliteľ, ktorý sa nemôže vymaniť z kruhu prázdnych rečí.

Obsiahle poznámky majú za cieľ vysvetliť jednotlivé zprávy a termíny. Poznámky svedčia o dôkladnej znalosti antickej kultúry a rozsiahlej odbornej literatúry prekladateľa.

Zoznam vlastných mien a prehľadná tabuľka dodávajú knihe ucelenosť.

Celkove je kniha dr. Júliusa Špaňára o živote a učení Herakleita z Efezu cenným prínosom k poznaniu tohto gréckeho mysliteľa a gréckej filozofie vôbec. Prekladateľ si dal mnoho práce vyžadujúcej trpezlivosť a svedomitosť, aby pretlmočil grécky originál do správnej slovenskej filozofickej reči.

J. Švihran

ČESKÁ A SLOVENSKÁ FILOZOFICKÁ TVORBA

V Čechách vyšiel preklad 2. zväzku vrcholného Marxovho diela *Kapitál*, ktorý má veľký význam nielen pre ekonómiu a históriu, ale aj pre filozofiu.

Pre historikov filozofie vyšla cenná práca. Je to *Encyklopedie aneb racionální slovník věd, umění a řemesel*. Albert Soboul vybral najdôležitejšie state francúzskych encyklopedistov — Diderota, D'Alemberta, Holbacha a iných a napísal aj predhovor k francúzskemu vydaniu.

V češtine vyšli aj *Vybrané filozofické spisy* N. G. Černyševského v troch zväzkoch. Obsahujú teoretické a literárnovedné diela tohto ruského revolučného demokrata.

Státní nakladatelství politické literatury v Prahe vydalo preklad knihy V. S. Kružkova *Světový názor N. A. Dobroljubova*. Kružkov v knihe rozoberá politické, filozofické a literárne názory Dobroljubova.

Preklad z ruštiny je aj Čeremnychova štúdia *Jak vznikly třídy a proč probíhá třídní boj*.